

Кресан О.Д. Психологічні аспекти переживання життєвих подій сучасними студентами // *Сучасна молодь: крок у майбутнє*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та аспірантів. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. С.345-349.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПОДІЙ СУЧАСНИМИ СТУДЕНТАМИ¹

Постановка проблеми. Зміни в освітньому просторі, зокрема в галузі вищої освіти, призводять до перебудови світогляду та зрушення колишніх орієнтирів студентської молоді. В сучасних умовах, коли сфера діяльності професіонала стає вужчою, а вимоги до нього все жорсткішими, змінюється роль професійної підготовки та вищої освіти загалом. Студенти як соціальний прошарок включають молодих людей, що здобувають освіту в учбових закладах. Як вікова група студенти становлять собою найчастіше молодь віком від 16-17 до 25-30 років. У психологічній науці цей віковий період називають ранньою дорослістю (Г.Крайг, Д.Б.Бромлей, Д.Левінсон), „віком зрілості” (Б. Г. Ананьєв), молодістю (Ш. Бюлер, Е. Еріксон) тощо. При цьому вік від 17 до 22 років деякими авторами вважається перехідним етапом від юності до дорослості [10, с. 35].

Проблеми професійного розвитку та професійного становлення у цей період є актуальними, оскільки оволодіння професією можна назвати провідною діяльністю на цьому етапі. Відповідно професійна сфера поряд з іншими є значущою для особистості, оскільки пов'язана зі становленням та саморозвитком особистості, впливає на особистісну ідентичність, смислову сферу та інші сфери життя людини.

Тому **метою** нашого дослідження є вивчення психологічних аспектів переживання студентами життєвих подій, пов'язаних з професійним становленням.

---

¹ Кресан О.Д. Психологічні аспекти переживання життєвих подій сучасними студентами // *Сучасна молодь: крок у майбутнє*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та аспірантів. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. – С.345-349.

Теоретико-методологічний аналіз проблеми. Поняття *переживання* широко використовується у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці. Важливий внесок у його розробку зробили Л.С.Виготський, Л.І.Божович, С.Л.Рубінштейн, Ф. Є. Василюк та інші.

Л. С. Виготський розглядає переживання особистості у зв'язку з середовищем – як одиницю особистості та середовища. У вигляді переживання за Виготським середовище представлене у свідомості особистості, тобто переживання – це афективне ставлення особистості до середовища [3, с. 994-995]. Кожне переживання є переживанням чого-небудь. Переживання показує, відображає те, як середовище впливає на розвиток особистості. Для студентів таким середовищем є навчальний простір, тому переживання згідно з даним положенням Виготського буде вказувати на афективне ставлення особистості до освітнього середовища.

На думку М. В. Папучі, процес переживання являє собою репрезентацію свідомістю самій собі того, що відбувається в оточуючому світі, біологічному тілі чи „всередині” самої особистості. Таким чином, термін „переживання” фактично виявляється релевантним терміну „свідомість” [5, с. 160]. Відповідно можна відзначити ще один, а саме внутрішньоособистісний аспект переживання.

Ф. Є. Василюк розглядає переживання як особливу діяльність, роботу з перебудови психологічного світу, що спрямована на встановлення смислової відповідності між свідомістю і буттям, загальною ціллю якої є підвищення осмисленості життя [2]. Зокрема переживання вивчається дослідником як перенесення будь-яких подій, тяжких почуттів, станів тощо, тобто воно виявляється пов'язане з подоланням особистістю критичних ситуацій, складних життєвих подій. У такому розумінні поняття переживання є тісно пов'язаним з поняттям *життєвої події*.

Подія є одиницею особистого досвіду людини. Під подією розуміють значущий для особистості випадок, епізод життя, який надовго запам'ятовується та приносить істотні зміни в її життя (в зовнішні умови життя, у внутрішній світ, стан здоров'я, взаємостосунки з оточуючими тощо) [8, с.120]. У психологічній

науці події розглядаються як біографічні події, події середовища, події внутрішнього життя (Н.А.Логінова), біографічні події (Б.Г.Ананьєв), життєві події (С.Л.Рубінштейн, Т.Б.Карцева).

Життєва подія – це поворотний етап життєвого шляху особистості, пов'язаний із прийняттям нею на тривалий період життя важливих рішень [9]. За словами Т. Б. Карцевої, подія є для людини лише тоді життєвою, коли її здійснення торкається центральних аспектів її особистості – образу Я, уявлень про себе, діючи на них або руйнівним чином або змушуючи особистість змінювати їх [4, с.97].

Отже подія поєднує в собі суб'єктивні та об'єктивні аспекти життєдіяльності, відображається у внутрішньому світі особистості, у свідомості, думках, переживаннях. Тому явище переживання виявляється тісно пов'язане з життєвими подіями, які можуть виступати об'єктом даного переживання.

С. Л. Рубінштейн розглядає переживання особистості у зв'язку з подіями, точніше переживанням він називає таке психічне явище, яке стало подією внутрішнього життя людини [9, с.12]. Переживання таким чином тісно пов'язане зі свідомістю людини, оскільки воно завжди є усвідомленим, не залишається у внутрішньому світі, а співвідноситься з зовнішнім, предметним світом [9, с.14]. Закономірне співвіднесення переживання зі світом, на нашу думку, створює своєрідне джерело внутрішньої активності людини і може бути втілене як продукт цієї активності, зокрема, в письмових джерелах, текстах. З огляду на це ми побудували наше емпіричне дослідження. Передбачалося, що *реальним показником наявності переживання події (у викладеному розумінні) буде продукування, створення наративу як форми твору за межами завдання.*

Основний матеріал і результати дослідження. Для емпіричного вивчення даної проблеми ми провели дослідження переживання студентами життєвих подій, пов'язаних з професійним становленням. В якості досліджуваних виступили студенти 1 – 3 курсів Ніжинського державного університету імені М.Гоголя спеціальності „Психологія”, загальна кількість досліджуваних

становила 36 осіб. Досліджуваним було запропоноване проєктивне завдання – написати розповідь у відповідь на наступні питання:

- Як ви бачите місце психології у житті звичайної людини?
- Чи змінилося дане бачення протягом навчання у вузі?

Таке експериментальне завдання було обране для того, щоб у непрямій формі спонукати досліджуваних до оповіді про події, пов'язані з майбутньою професійною сферою, а також виявити особливості їх переживання, виражені в текстах. Така активність за межами завдання (Д.Б.Богоявленська) була спрямована на те, щоб за допомогою вказаних питань спонукати досліджуваних до створення Я-тексту, наративу про життєві події.

Наратив визначають як спосіб репрезентації минулого досвіду за допомогою послідовності впорядкованих речень, що передають часову послідовність подій. Розрізняють наративи у вузькому та широкому сенсі: 1) оповідання взагалі як процес породження історій, оповідань тощо; 2) наратив як конкретна чітко окреслена форма оповідання, спрямована на те, щоб залучити слухача емоційно, зробити співчутливим спостерігачем або "співучасником" подій [Цит. за: 7, с.88]. Дослідженнями у галузі наративної психології займалися Дж. Брунер, Й.Брокмейкер, Р.Харре, О.Жорняк, Н.Чепелева та інші. На нашу думку, елементи наративного тексту в розповідях досліджуваних про професійне життя можуть свідчити про переживання ними життєвих подій, пов'язаних з даною сферою, а отже, і з включенням даної сфери до внутрішнього світу, до Я-концепції.

Відповідно до вищезазначених особливостей ми аналізували тексти досліджуваних за такими смисловими, психологічними ознаками (які у свою чергу можуть виступати показниками переживання життєвих подій):

- Конкретність / абстрактність розповіді;
- Наявність / відсутність емоційного забарвлення;
- Адекватність / неадекватність до життєвих реалій;
- Наявність / відсутність інформації про особистісний досвід;
- Цілісність, завершеність / фрагментарність оповіді.

Крім цього, ми аналізували тексти досліджуваних за лінгвістичними, ознаками, які використовуються у філологічних науках для аналізу наративів.

Такими ознаками наративу, на думку різних дослідників є наявність дійових осіб і сюжету, який еволюціонує в часі (Й. Брокмейер, Р. Харре) [1, с. 33].

Узагальнюючи основні погляди на лінгвістичні ознаки наративу, у своєму дослідженні ми вирішили виділяти наступні ознаки наративу в текстах досліджуваних: *резюме – „передмова” до наративу, наявність героїв, персонажів, спогади про конкретні життєві події, оцінка – вияв авторського ставлення до описаного в тексті (використання особових займенників Я, мене), висновок.*

Передбачається, що сукупність наявності в текстах смислових та лінгвістичних ознак наративу може свідчити про переживання студентами життєвих подій. Оскільки на нашу думку спогади про життєві події, які з'являються у досліджуваних поза межами завдання і розгортаються у вигляді наративу, пов'язані з процесом переживання даних подій з вираженим афективним забарвленням. Ми припустили, що переживання особистістю подій професійного життя буде виражатися в оповіді досліджуваних, зокрема в наративних ознаках, про які ми згадали вище. Ознаки наративів у текстах досліджуваних на професійну тематику, на наш погляд, можуть свідчити про включення даної сфери в „особистісну історію”. Іншими словами, професійний розвиток та становлення для таких досліджуваних уже є особистісно значущими і включаються в структуру Я, а отже і переживаються.

В результаті аналізу текстів досліджуваних ми виявили, що між результатами трьох груп студентів є деякі відмінності. Зокрема це кількісні та якісні відмінності за параметром наявності у текстах ознак наративу. Загальна кількість ознак наративу в текстах є невеликою. Це пояснюється тим, що завдання на створення наративу досліджуваним не ставилось. Проте ознаки наративного тексту в роботах досліджуваних все ж наявні. Це явище можна розглядати як активність за межами завдання (Д.Б.Богоявленська). На нашу думку, це пов'язано з особливостями професійного становлення студентів, що виражаються в текстах.

Серед ознак наративного тексту у всіх трьох групах досліджуваних переважають смислові, психологічні характеристики наративу. Як показано в таблиці, ці показники складають 64,5%, 75%, 66,6% відповідно у групах першого, другого і третього курсів. Натомість відсоток показників лінгвістичних ознак наративу є значно нижчим відповідно 35,4%, 32,1%, 33,3%. Це можна пояснити відсутністю у досліджуваних навичок написання наративного тексту, а також особливостями інструкції (як уже зазначалося, досліджуваним не ставилося завдання написати наратив). До того ж ще однією помітною ознакою текстів досліджуваних є абсолютна відсутність, лінгвістичної ознаки „резюме”, тобто своєрідного вступу, передмови до оповіді. На нашу думку це теж пов'язано з формою завдання та інструкцією. Також можемо припустити, що у студентів-психологів даних груп не є розвинуеною *наративна компетентність* (Н.В.Чепелева), яка „передбачає, по-перше, володіння усіма елементами наративної структури, тобто сформованість в особистості наративу як структурної рамки, фрейму, а також наявність "набору" базових наративів, що мають соціокультурну природу, вмінь розгортати наративні структури у зв'язну розповідь або історію” [7, с.99].

Таблиця числових показників ознак наративу в текстах досліджуваних

№	Досліджувані	Ознаки наративу											
		Смислові ознаки						Лінгвістичні ознаки					
		Конкретність %	Емоційне забарвлення %	Відповідність життєвим реаліям %	Інформація про особистий досвід %	Цілісність, завершеність %	Σ %	Резюме %	Наявність героїв %	Спогади про події %	Оцінка автора %	Висновок %	Σ %
1	1 курс	44,4	66,6	66,6	33,3	11,1	64,5	-	22,2	11,1	55,5	33,3	35,4
2	2 курс	33,3	61,1	61,1	55,5	22,2	75	-	22,2	11,1	33,3	11,1	32,1
3	3 курс	44,4	55,5	55,5	66,6	22,2	66,6	-	22,2	22,2	44,4	33,3	33,3

Проте все-таки помітною є тенденція до збільшення оповідальних ознак у текстах студентів від першого до третього курсів. Про це свідчить збільшення числового показника ознак „інформація про особистий досвід”, а також „спогади про життєву подію” (які є класичними ознаками наративу). Знижується до

третього курсу у порівнянні з першим та другим емоційне забарвлення текстів та відповідність життєвим реаліям, що можна пояснити з одного боку тверезим, більш серйозним ставленням до своєї професії, а з іншого деяким песимізмом і невпевненістю в своєму майбутньому у зв'язку з обраним фахом.

Висновки. Ми проаналізували психологічні аспекти переживання життєвих подій, пов'язаних з професійним становленням студентів-психологів за допомогою виявлення ознак нарративу у їхніх текстах на професійну тематику. Ми припустили, що показниками переживання будуть ознаки оповідального тексту в розповідях досліджуваних про події, пов'язані з їхнім професійним розвитком. Тексти студентів ми аналізували за смисловими, психологічними, та лінгвістичними ознаками нарративів. В результаті аналізу текстів було виявлено, що здатність до створення нарративу має позитивну динаміку від першого до третього курсів, що свідчить про ознаки переживання подій професійного розвитку, а отже є показником процесу професійного розвитку та становлення студентів.

Література

1. Брокмейер И., Харре Р. Нарратив: проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы // Вопросы философии. - 2000. - № 3. - С. 29-42.
2. Василюк Ф. Е. Психология переживания. – М.: Издательство МГУ, 1984. – 200 с.
3. Выготский Л.С. Психология. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
4. Карцева Т.Б. Понятие жизненного события в психологии // Психология личности в социалистическом обществе. Личность и ее жизненный путь / Отв. ред. Б. Ф. Ломов, К. А. Абульханова-Славская. – М.: „Наука”, 1990. – 213 с.
5. Максименко С.Д. Генезис существования личности. – К.: Изд-во ООО „КММ”, 2006. – 240 с.
6. Нарративні психотехнології. / Чепелева Н. В., Смульсон М. Л., Шиловська О. М., Гуцол С. Ю.; за заг. ред. Чепелевої Н. В. – К.: Главник, 2007. – 144 с. (Серія «Психологічний інструментарій»).

7. Проблеми психологічної герменевтики. Монографія / За ред. Н.В.Чепелєвої. – К.: Міленіум, 2004. – 276 с.

8. Психология личности: Словарь-справочник / Под. ред. П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.

9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2000. – 712 с.

10. Щотка О. П. Вікова психологія дорослої людини. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001. – 194 с.